

Баранкова Вікторія Валеріївна,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НОТАРІУСАМИ

Серед особливостей розгляду справ, які впливають з пред'явлених до нотаріусів позовів про відшкодування шкоди, заподіяної їх діями, передусім, слід вказати на особливості визначення їх суб'єктного складу.

Згідно ст. 21 Закону України «Про нотаріат» шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України. Це означає, що такий позов має бути звернений до нотаріальної контори або нотаріального архіву, де працює нотаріус, і які є юридичними особами (ст. 1172 ЦК). Останні, своєю чергою, можуть звернутися до нотаріуса, з вини якого була відшкодована шкода і виплачені певні грошові суми (ст. 1191 ЦК, ст. 130 КЗпП). Це зумовлює можливість залучення або допуску нотаріуса до участі у справі в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору. Отже, в таких випадках можливий наступний суб'єктний склад: позивач – заінтересована особа, яка вважає, що внаслідок незаконних або недбалих дій нотаріуса їй спричинено шкоду; відповідач – державна нотаріальна контора чи державний нотаріальний архів; третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – державний нотаріус, незаконними або недбалими діями якого спричинено шкоду позивачу (на думку останнього).

Відповідно до вимог ст. 27 Закону України «Про нотаріат» шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій чи недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується у повному розмірі. Це означає, що суб'єктний склад у таких справах буде наступним: позивач – заінтер-

есована особа, якій завдано шкоди, та відповідач – приватний нотаріус, незаконними чи недбалими діями якого, на думку позивача, йому спричинено шкоду.

У літературі висловлювалися інші точки зору щодо визначення суб'єктного складу таких справ. Наприклад, С. С. Бичкова вважає, що відповідачем у таких справах нотаріус має бути тільки у випадках, коли ним не укладено договору страхування цивільно-правової відповідальності, або немає підстав для відшкодування шкоди страховиком, або коли розмір завданої шкоди перевищує розмір страхової суми. За відсутності таких умов відповідачем має бути страховик, а нотаріус – третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору [1, с. 29].

Вважаємо, що така точка зору є спірною, оскільки обставини, зазначені автором, можуть бути враховані при постановленні рішення тільки за умови їх доведення у судовому процесі, а відповідач визначається позивачем значно раніше, безпосередньо у позовній заяві, яка є засобом ініціювання розгляду справи.

По-перше, ситуація, коли нотаріусом не укладено договору страхування цивільно-правової відповідальності, унеможливується правилами нотаріального законодавства. Положення статті 28 Закону «Про нотаріат» зобов'язує приватного нотаріуса укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю. У випадку ж, якщо приватний нотаріус не уклав договір про страхування цивільно-правової відповідальності нотаріуса або розмір страхової суми не відповідає вимогам Закону «Про нотаріат», нотаріальна діяльність приватного нотаріуса тимчасово зупиняється і нотаріусу надається строк на укладення такого договору. За умов неусунення нотаріусом такого порушення без поважних причин його приватна нотаріальна діяльність припиняється на підставі п. 3 ч. 1 ст. 30 Закону.

По-друге, вищенаведена позиція автора суперечить положенням чинного законодавства. Відповідно до ст. 1166 ЦК майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Отже, суб'єктом цивільно-

правової відповідальності є саме нотаріус, а не страховик. Стаття 27 Закону «Про нотаріат» визначає підстави відповідальності (та умови звільнення від неї) саме нотаріуса, а не страховика. Інша справа, що відшкодування буде в першу чергу здійснюватися за рахунок страхової суми, але ж для того страхувальник має заявити страховику про настання страхового випадку, а це стане можливим тільки після постановлення відповідного рішення або хоча б в ході судового процесу.

Підставою для задоволення позову про відшкодування шкоди є обставини, пов'язані із поведінкою нотаріуса, а не страховика, і, постановляючи рішення у справі, суд неминуче вирішить питання про обов'язки нотаріуса, а це буде неможливим, якщо нотаріус буде третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, а не відповідачем. За змістом інституту участі у цивільному судочинстві третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору, вони перебувають поза межами спірних матеріально-правових відносин між позивачем та відповідачем (що аж ніяк не є характерним для нотаріуса) і через це процесуальний статус третьої особи, що не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору унеможливує формулювання у резолютивній частині рішення у справі висновків про матеріальні права або обов'язки такої третьої особи. До того ж, маючи у справі тільки процесуальну заінтересованість, треті особи, що не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, наділені правами учасника справи (ст. 43 ЦПК), але не мають тих прав, в яких реалізується принцип диспозитивності і які належать лише сторонам (2, с. 320). Зазначена обставина суттєво звужує можливості нотаріуса щодо реалізації права на судовий захист та відстоювання своєї правової позиції. Наприклад, у тому випадку, якщо він буде залучений до участі у справі як третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, а не як відповідач, нотаріус не зможе укласти з позивачем мирову угоду.

Далі, особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини (ч. 2 ст. 1166 ЦК). До того ж ч. 2 ст. 27 Закону «Про нотаріат» закріплює спеціальні підстави звільнення нотаріуса (а не страховика) від відповідальності. Як можна покласти обов'язок доказування таких фактів на страховика?

Відповідно до ст. 1194 ЦК особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатності страхової виплати (страхового відшкодування) для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням). А згідно з ч. 5 ст. 28 закону «Про нотаріат» розмір відшкодування заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку. Якщо відповідачем у справі буде страховик, а розмір відшкодування буде визначений в судовому порядку і перевищить розмір страхової суми, то має виникнути новий судовий процес, адже у цьому нотаріус є третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог, і рішення у справі не може містити висновків про його права та обов'язки? Саме тому найкращим варіантом буде співучасть на боці відповідача і нотаріуса, і страхувальника. За умов, що сума відшкодування буде перевищувати розмір суми договору страхування, у судовому рішенні слід передбачати відшкодування суми за страховим договором – зі страхувальника, і різницю між сумою шкоди та сумою страхового відшкодування – з нотаріуса. Наприклад, саме так було вирішено судову справу Сторожинецьким районним судом Чернівецької галузі за позовом Особи 1 про відшкодування шкоди, заподіяної діями приватного нотаріуса, де співвідповідачами були сам нотаріус та страхувальник (4).

Також відповідно до ст. 979 ЦК за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. У договорі страхування цивільно-правової відповідальності нотаріуса просто неможливо наперед визначити особу, якій в подальшому буде спричинено шкоду, отже, страхова виплата має бути виплачена страхувальнику (тобто нотаріусу), а не позивачу.

Крім зазначеного, позивач може заявити вимогу про відшкодування шкоди в натурі. Наприклад, у судовій справі за позовом ОСОБА_3 до приватного нотаріуса Донецького міського нотаріального округу ОСОБА_4 позивач просив суд зобов'язати нотаріуса ОСО-

БА_4 відшкодувати в натурі матеріальний збиток шляхом придбання на його ім'я автомобілю SUBARU OUTBACK з пробігом не більше ніж 061248 км та не пізніше 2009 року випуску та стягнути з нотаріуса ОСОБА_4 моральну шкоду в розмірі 200000 грн. (3) . Як таку вимогу можна зобов'язати задовольнити страхувальника?

Таким чином, у справах про відшкодування шкоди, заподіяної приватним нотаріусом, відповідачем обов'язково має бути сам нотаріус, але поряд з ним співвідповідачем може бути залучений і страхувальник.

Література

1. Бичкова С. С. Участь нотаріуса у цивільному процесі України / С. С. Бичкова // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 1 (21). – С. 26–31
2. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
3. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31907396>.
4. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72242334>.